

**MONITOROVACIA SPRÁVA O STAVE EXTRÉMIZMU
V SLOVENSKEJ REPUBLIKE ZA OBDOBIE ROKOV 2020 – 2021
A
AKTUALIZÁCIA ÚLOH KONCEPCIE BOJA PROTI RADIKALIZÁCII
A EXTRÉMIZMU DO ROKU 2024**

1. ÚVOD

Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020 a 2021 a aktualizácia úloh Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024 (monitorovacia správa) je dokument vyplývajúci z aktuálne platnej Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024 (konceptia) schválenej uznesením vlády Slovenskej republiky č. 22/2021 z dňa 13. januára 2021.

Monitorovacia správa nadväzuje na analýzu a trendy vývoja radikalizácie a extrémizmu v Slovenskej republike (SR) a Európskej únii (EÚ) za obdobie rokov 2015 – 2019 zverejnenej ako súčasť koncepcie. Účelom monitorovacej správy je periodicky informovať verejnosť o stave a trendoch vývoja extrémizmu v SR a s nimi súvisiacou extrémistickou radikalizáciou, nakoľko ide o fenomény vážne ohrozujúce princípy demokratického právneho štátu s negatívnym presahom na výkon práv a slobôd jednotlivých skupín obyvateľstva v SR.

Vzhľadom na časový rámec, ktorý monitorovacia správa pokrýva, nie je prekvapením, že jej značná časť sa venuje presahom pandémie vírusu COVID-19 do každodenného života v kontexte eskalácie napätia v spoločenskom diskurze, aktivitám hlavných predstaviteľov subjektov pravicového extrémizmu v SR, ako aj samotnému riziku radikalizácie a náborovania v online priestore.

Monitorovacia správa je výsledkom spolupráce členov Výboru pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie a ďalších spolupracujúcich subjektov a je spracovaná a zverejnená Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky.

2. VÝVOJ EXTRÉMIZMU A EXTRÉMISTICKEJ RADIKALIZÁCIE V ROKOCH 2020 – 2021 V SR

Extrémistickou ideológiou motivované postoje, prejavy a činy subjektov pravicového extrémizmu (ďalej len „PEX subjekty“), ale aj obyvateľstva SR boli v rokoch 2020 a 2021 výraznejšie prítomné ako v predchádzajúcom období. Z globálneho hľadiska možno konštatovať, že pandémia vírusu COVID-19, ktorou boli tieto roky poznačené, do značnej miery prispela k vystupňovaniu napätia a prehĺbeniu spoločnej polarizácie, ktoré viedli k radikálnejšiemu diskurzu nielen verejnosti, ale aj štátnych predstaviteľov. Výsledkom bol **medziročný nárast nápadu trestnej činnosti extrémizmu v roku 2020 o 28,4 % zaznamenaný Národnou kriminálnou agentúrou Prezídia Policajného zboru (ďalej len „NAKA P PZ“).**

Kým v roku 2019 bolo NAKA P PZ začatých 109 trestných stíhaní pre trestné činy extrémizmu, v roku 2020 sa ich počet zvýšil na 140¹, v zmysle definície trestných činov extrémizmu podľa Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný

¹ V rámci jedného trestného konania bolo začaté trestné stíhanie aj pre viac trestných činov.

zákon“). Napriek tomu, že počet trestných vecí a začatých trestných stíhaní v roku 2021 poklesol, **pomer obvinených osôb² k počtu trestných stíhaní sa značne zvýšil**. Medzi najfrekvencovanejšie extrémistické trestné činy v sledovanom období patrili trestné činy prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 422 Trestného zákona), trestné činy rozširovania extrémistického materiálu (§ 422b Trestného zákona) a trestné činy prechovávanía extrémistického materiálu (§ 422c Trestného zákona).

Z hľadiska extrémistickej orientácie, v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, faktom aj naďalej zostáva, že **pravicový extrémizmus je najdominantnejšou formou extrémizmu na území SR predstavujúci v priemere až 97,4 % všetkých prípadov začatého trestného stíhania pre trestné činy extrémizmu**.

Pravicová extrémistická scéna na Slovensku je zložená predovšetkým z ultranacionalistických politických subjektov, ktorých aktivity sú z dôvodu ich politických ambícií dlhodobo organizované konformne voči zákonu, čo znamená, že sa vo svojej prezentácii snažia o minimálny výskyt otvorených prejavov extrémizmu. Napriek tomu však bolo možné v ich prezentácii registrovať rôzne podprahové a skryté prejavy intolerancie, ktoré tieto PEX subjekty prejavovali najmä v rámci svojich kritických postojov voči vláde SR, zákonodarnému zboru, členstvu SR v EÚ a Severoatlantickej aliancii. **Markantnejšie prejavy intolerancie boli viditeľné predovšetkým na individuálnej báze u osôb s inklináciou k extrémistickým ideológiám vo forme popierania holokaustu, glorifikácie Slovenského vojnového štátu, či poukazovania na problematiku spolunažívania s rómskou menšinou**. Práve tieto tendencie sa v zvýšenej miere odzrkadlili v roku 2020 na pomere začatých trestných stíhaní pre trestné činy extrémizmu spáchaných formou nenávistných prejavov (35,7 %) pre trestné činy hanobenia národa, rasy a presvedčenia (§ 423 Trestného zákona). Smerované boli najmä voči Židom (viac než päťnásobný nárast v porovnaní s rokom 2019), ale aj voči ďalším skupinám obyvateľstva, konkrétne Rómom, v menšej miere migrantom, či jednotlivcom ako George Soros a Bill Gates. **Až polovica trestných činov extrémizmu bola v roku 2021 spáchaná prostredníctvom e-mailu či internetu** v konaniach, v ktorých NAKA P PZ začala trestné stíhanie. Išlo najmä o rozširovanie extrémistických materiálov, extrémistickú symboliku a rôzne nenávistné prejavy.

Zvýšenú prítomnosť nenávistných prejavov potvrdzujú aj výsledky monitorovacích cvičení³ realizovaných na základe spolupráce Európskej komisie, IT spoločností a organizácií občianskej spoločnosti v rámci Kódexu správania na účely boja proti nenávistným prejavom na internete, ktoré poukázali na celosvetové trendy šírenia nenávistných rasistických, antisemitských, anti-elitných, či protiimigračných nálad. Tieto témy sú dlhodobo zneužívané na účely polarizácie (nielen) slovenskej spoločnosti. Jednoduchosť dosahu a kvantita objemu

² Napriek tomu, že podľa štatistiky NAKA P PZ došlo v roku 2021 k poklesu počtu prípadov na 96 (z toho 93 prípadov pravicového extrémizmu), počet obvinených osôb stúpol v roku 2019 z 57 na 87 v roku 2020 a v roku 2021 bolo obvinenie vznesené voči 72 osobám.

³ Za SR sa monitorovacích cvičení pravidelne od roku 2017 zúčastňuje nezisková organizácia digiQ. Monitorovanie prebehlo na otvorených platformách Facebook, Instagram, YouTube, Twitter, TikTok, Jeuxvideo.com.

nenávisťných prejavov, dezinformácií a konšpiračných naratívov stáli v rokoch 2020 a 2021 za podnecovaním k ďalšiemu šíreniu nenávisť. Rôzne PEX subjekty a ich sympatizanti v SR zároveň využívali samotné opatrenia štátu na boj proti šíreniu koronavírusu na cieľenie svojich nenávisťných prejavov, pričom sa značne pričínili o prehĺbenie polarizačných tendencií, čo sa odzrkadľovalo na náraste odporu obyvateľstva voči autoritám a demokratickým inštitúciám.

Rozporuplným sa na základe výskumu Centra pre výskum etnicity a kultúry⁴ stalo aj vnímanie kultúrnej rozmanitosti, v rámci ktorého bolo zistené, že Slováci si formujú názor viac na základe sprostredkovaných informácií, ako vplyvom vlastných skúseností a preferujú kultúrnu homogenitu.

Ministerstvo obrany SR v hodnotenom období evidovalo jeden prečin s prvkom extrémizmu, ktorý na základe vecnej a miestnej príslušnosti postúpili NAKA P PZ. Aj na tomto základe neskôr realizovalo sociologický výskum zameraný na postoje profesionálnych vojakov, v rámci ktorého bolo zistené, že 1,6 % zo zapojených vojakov vykazovalo inklináciu k extrémizmu.

2.1. PREJAVY EXTRÉMIZMU V KONTEXTE PANDÉMIE VÍRUSU COVID-19

Ako už bolo uvedené, pre hodnotené obdobie bol príznačný nárast prejavov predovšetkým pravicového extrémizmu. Mnohé PEX subjekty šírili počas pandémie v kybernetickom priestore okrem dovtedy „tradičných“ prejavov extrémizmu bez väzieb na COVID-19 aj dezinformácie. **V roku 2020 došlo k enormnému nárastu šírenia konšpiračných a dezinformačných naratívov prostredníctvom internetu, sociálnych sietí a telekomunikačných kanálov** o príčinách vypuknutia pandémie, o spôsoboch šírenia vírusu, ako aj o možnostiach jeho využitia ako biologickej zbrane. Náhlý nárast konšpiračných naratívov počas pandémie vírusu COVID-19 mal priamy presah predovšetkým do naratívov PEX subjektov, pričom ich ťaženie, aj finančné, bolo znásobené internetom a algoritmami sociálnych sietí na vytváranie obrazov nepriateľov, ktorí stoja za všetkým zlým – v tomto prípade za pandemiou. V tejto súvislosti je dôležité poznamenať, že práve **frekvencia, s akou sa tieto konšpiračné teórie neustále objavujú na extrémistických scénach naznačuje, že môžu hrať dôležitú ideologickú úlohu a fungovať ako katalyzátor v procese radikalizácie**⁵. Konšpiračné presvedčenia teda môžu prispieť k radikalizácii smerujúcej k niektorej z foriem extrémizmu⁶.

Tento jav nie je neobvyklý, ani výlučne prítomný len v podmienkach SR. Cezhraničný presah obrovskej kvantity ideí a teórií ponúkajúcich jednoduché odpovede a riešenia bez jasného

⁴ Centrum pre výskum etnicity a kultúry. *Cudzie nechceme, svoje si nedáme*. 2021, s.7.. Komplettný výskum je dostupný na internete: http://cvek.sk/wp-content/uploads/2021/05/Cudzie_nehceme_Analyza_final_edited.pdf.

⁵ Sieť EÚ na zvyšovanie povedomia o radikalizácii (z anglického jazyka Radicalisation Awareness Network), (RAN) *Conspiracy theories and right-wing extremism – Insights and recommendations for P/CVE*. 2021, s.4. Taktiež ďalšie štúdie hovoria o pandémii vírusu COVID-19 ako o katalyzátore radikalizácie. Napríklad: RAN. *The Impact of Conspiracy Narratives on Violent RWE and LWE Narratives*, 2021. a Inštitút pre strategický dialóg (z anglického jazyka Institute for Strategic Dialogue). *The Conspiracy Consortium*, 2021.

⁶ Tamtiež. 2021, s. 4-7.

návodu na ich interpretáciu⁷, ako aj prepájanie⁸ týchto myšlienok s historickými konšpiráciami je často prispôsobené lokálnemu kontextu danej krajiny. Samotný vznik a šírenie týchto ideí a teórií indikuje prebiehajúci **proces radikalizácie**, ktorý **sa vymyká štandardne zaužívaným definíciám extrémistického správania** tým, že sa jednotlivci alebo skupiny jednotlivcov inšpirujú radom rozličných ideologických presvedčení, ktoré sa nielen vzájomne dopĺňajú či prekrývajú, ale si aj vzájomne protirečia. Práve produkty takéhoto konania, nesúce v sebe náboj strachu, umožnili, predovšetkým v online prostredí, rýchle šírenie konšpiračných a extrémistických naratívov, čím zvýšili zraniteľnosť jednotlivcov, ale aj samotných demokratických zriadení.

V rámci EÚ zohrali práve PEX subjekty významnú rolu pri rozširovaní konšpiračných naratívov a dezinformácií o ochorení COVID-19. Modifikácie týchto naratívov na území SR⁹ pracovali počas pandémie predovšetkým s teóriami o vyhladení bielej rasy a konkrétnych národov, medzi ktoré mali Slováci patriť. Slovenské PEX subjekty vo svojej rétorike vychádzali zo zahraničných konšpiračných teórií o tzv. „Novom svetovom poriadku“ (New World Order conspiracy theory) založenom na cielenom získaní nadvlády nad svetovou ekonomikou zo strany židovskej komunity, o ovládaní SR slobodomurármi, resp. o snahe vlády SR o „čipovanie“ obyvateľstva, ktorým sa má po vložení do tela spôsobiť neplodnosť a znížiť populácia .

Bežnou praxou nielen PEX subjektov bolo aj využívanie demokratických nástrojov (napr. sloboda prejavu, sloboda zhromažďovania) na komunikovanie svojich myšlienok a šírenie rozličného druhu propagandy širokej verejnosti. Práve v týchto súvislostiach je potrebné zdôrazniť, že **dezinformačné naratívy boli vo veľkej miere podstatnou príčinou zvýšenia počtu extrémistických prejavov predovšetkým v roku 2020.**

V niektorých prípadoch **PEX subjekty otvorene nabádali svojich priaznivcov a širšie obyvateľstvo k prejavom občianskej neposlušnosti** a využitiu inštitútu práva na odpor voči vláde SR, prípadne vybraným štátnym politikám. Súčasne osobne podporovali viaceré antivaxerské občianske iniciatívy, ktoré svoje postoje prezentovali aj nátlakovými a násilnými aktivitami, či už voči predstaviteľom odbornej, ale aj občianskej verejnosti v podobe zvolávaní protestov s blokádou dopravy, verejnými a násilnými vyhrážkami epidemiológom a hygienikom, násilnými útokmi voči zdravotníkom poskytujúcim očkovanie. Napriek tomu, že väčšina týchto protestných zhromaždení bola legálne zvolaná, na niektorých z nich dochádzalo

⁷ Tamtiež (2021:9).

⁸ Medzinárodné centrum pre politické násilie a terorizmus (z anglického jazyka International Centre for Political Violence and Terrorism). *Conspiracy Theories and Violent Extremism*. 2021, s. 8-9. Ako príklad možno uviesť prepájanie témy 5G sietí (a útoky na 5G vysieláče) s pandemiou COVID-19 vytváraním nových dezinformácií a konšpiračných naratívov, ktoré tvrdili, že očkovanie (po aplikácii „mikročipov“ z vakcíny) budú ovládať elitami a silovými zložkami práve pomocou 5G siete.

⁹ Mnohé štúdie ešte pred obdobia pandémie poukazovali na existujúce prepojenie dezinformácií, konšpiračných teórií, nenávisťných prejavov s extrémizmom ako súčasť hybridného pôsobenia v online priestore. Inštitút pre strategický dialóg v rámci analytickej publikácie *The Conspiracy Consortium* (2021) približuje zistenia z dát zbieraných v rokoch 2020 a 2021 z viac ako 200 Telegramových kanálov, v rámci ktorej poukazuje na promptný rozvoj hybridných hrozieb v kontexte pandémie a poskytuje nový pohľad na úlohu komunít PEX subjektov v rámci prepojenia dezinformačnej scény s hybridným pôsobením.

k otvoreným prejavom podpory či sympatiám s hnutiami potláčajúcimi základné ľudské práva a slobody. Taktiež sa objavovali **organizované výtržnosti zamerané na úmyselné porušovanie protipandemických opatrení v obchodných reťazcoch**. Tie boli častokrát filmované a zdieľané s cieľom demonštrovania odporu a ďalšej mobilizácie širších vrstiev obyvateľstva prostredníctvom sociálnych sietí.

V oblasti náboženského extrémizmu pod vplyvom pandémie pokračoval nárast prípadov v súvislosti s apokalyptickými náboženskými skupinami, najmä cez rôzne liečiteľské a svojpomocné alternatívne spirituálne spoločenstvá. Zdravie v súvislosti s pandemiou bolo ohrozované odmietaním dostupnej lekárskej starostlivosti v niektorých kresťanských fundamentalistických skupinách kvôli doktríne, ktorá stavia lekársku starostlivosť do protikladu k uzdraveniu z duchovných zdrojov. Rovnako boli zaznamenané aj prípady súvisiace s konšpiračnými teóriami a hnutiami ako je napríklad hnutie Qanon, AllatRa.

2.2. INTERNET A SOCIÁLNE SIETE

Ústava SR garantuje vykonávanie základných práv každému bez rozdielu, zahŕňajúc slobodu myslenia, prejavu, zhromažďovania, či právo vyhľadávať a šíriť informácie. Zároveň z nej však vyplývajú aj legislatívne obmedzenia v prípadoch, že by tieto konania mohli poškodzovať práva a slobody iných, a teda byť trestné, medzi ktoré patria aj prejavy extrémizmu definované trestnými kódexami platnými v SR, ktoré môžu zahŕňať napríklad verejné prejavy nenávisti, intolerancie, prípadne iné antidemokratické správanie, či snahu o obmedzovanie práv a slobôd iných ako offline (v reálnom živote), tak aj online.

Výsledky 6. monitorovacieho cvičenia v rámci **Kódexu správania na účely boja proti nenávisťným prejavom na internete** za SR spracovala nezisková organizácia digiQ¹⁰, ktorá vo svojej správe za rok 2021 uviedla, že najväčší podiel nenávisťných prejavov v slovenskom jazyku na sociálnych sieťach bol namierený proti migrantom a utečencom (50 %), za nimi nasledovali nenávisťné antisemitské prejavy (32 %) a nenávisťné prejavy a komentáre namierené na rómsku komunitu (14 %), ale aj nenávisťné prejavy týkajúce sa sexuálnej orientácie (3 %). **Počas pandémie miera posudzovania a odstraňovania nenávisťných príspevkov zo sociálnych sietí globálne značne poklesla**. V SR sa prepadla o takmer polovicu z 94 % na 47 %, pričom IT spoločnosti v reakcii na výsledky tvrdili, že tento negatívny vývoj bol zapríčinený enormným nárastom konšpiračných teórií a hoaxov v kontexte globálnej pandémie vírusu COVID-19, čo viedlo k poklesu odstraňovania zo strany sociálnych sietí.

¹⁰ Kým v období pred pandemiou mal obsah nenávisťných prejavov na sociálnych sieťach v slovenskom jazyku predovšetkým xenofóbny charakter (62 %) a za ním nasledovala anti-moslimská nenávisť (10 %), protirómska nenávisť (6 %), nenávisť pre sexuálnu orientáciu (4 %), antisemitizmus (2 %); počas pandémie došlo k výraznému nárastu antisemitských (32 %) a protirómskych prejavov (14 %). Kompletný report za rok 2021 je dostupný na internete: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en

Inštitút pre strategický dialóg (ISD) realizoval výskum (2021: 28) zameraný na mapovanie slovenského extrémizmu na sociálnych sieťach ako Facebook, Instagram a Telegram, ktorý jasne poukázal na „**hybridizované online prostredie hrozieb na Slovensku**“, čo v skratke znamená, že široké spektrum aktérov tvorí a šíri polarizujúci a extrémistický obsah podnecujúci nenávisť, a to najmä proti príslušníkom menšín.¹¹ **Práve verbálne útoky v online priestore využívajúce hanlivé a pejoratívne výrazy na adresu vybraných skupín obyvateľstva** (pre ich príslušnosť alebo sexuálnu orientáciu) **boli sprievodným javom prezentácie slovenských PEX subjektov v monitorovanom období.**

Prieskum verejnej mienky zameraný na subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi SR v roku 2021¹² realizovaný na vzorke tisíc obyvateľov taktiež poukazuje na fakt, že **až tri štvrtiny obyvateľov SR vníma rapidný alebo mierny nárast nenávisti a nenávistných prejavov**, pričom až 15,7 % respondentov sa buď samo stalo, prípadne sa niekto z ich najbližšieho okolia stal obeťou nenávisti na sociálnej sieti a 12,8 % opýtaných odpovedalo, že sa sami stali alebo poznajú niekoho, kto sa stal obeťou nenávisti vo forme fyzického napadnutia.

V rámci prieskumu vnímania bezpečia 7,6 % respondentov identifikovalo vo svojom okolí partiu alebo skupinu ľudí a 7 % respondentov jednotlivcov, ktorých názory alebo správanie sa natoľko posunulo smerom k radikálnemu, že sa opýtaní obávajú, že by tieto osoby boli schopné násilného trestného činu.

Napriek snahám individuálnych spoločností o zabezpečenie obsahovej moderácie **problematickým aj naďalej ostáva vyhodnocovanie nenávistného obsahu samotnými sociálnymi sieťami.** Príčinou sú predovšetkým nejednotné štandardy a slabé porozumenie jazykových zvrátov a kultúrnych kontextov, pričom nahlásený príspevok nechala sociálna sieť aktívnym s odôvodnením, že daný príspevok neporušuje pravidlá komunity¹³.

Na odvrátenú stránku online prostredia reagovali aj slovenskí katolícki biskupi, ktorí opakovane vyzývali veriacich, aby si vybrali zdroje a overovali informácie. Duchovní zároveň upozorňovali, že klamstvá prenikajú čoraz viac do spoločnosti, pričom jasne pomenovali nebezpečenstvo šírenia dezinformácií.

¹¹ ISD. *Extrémizmus v online priestore na Slovensku. Aktéri, témy, platformy a stratégie.* 2021. Dostupný na internete: <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2022/01/Extre%CC%81mizmus-v-online-priestore-na-Slovensku.pdf>. Z celkovo 11 779 príspevkov, najviac identifikovaných príspevkov pochádzalo z Facebookových skupín (7 619 príspevkov), následne Facebookových stránok (3 588 príspevkov), z Telegramu (529 príspevkov) a Instagramu (79 príspevkov).

¹² Odbor prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra SR. *Subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi SR.* 2021. Dostupný na internete: <https://www.minv.sk/?zakladne-dokumenty-3&subor=439663>.

¹³ Nezisková organizácia digiQ (2021) ďalej potvrdila, že na nedostatočnú moderáciu a odstraňovanie extrémistického a iného nenávistného obsahu zo strany sociálnych sietí dlhodobo poukazujú aj výstupy samotných monitorovacích a tieňových cvičení.

2.3. NÁBOROVANIE A ONLINE EXTRÉMISTICKÁ MOBILIZÁCIA

Online priestor zohral v uplynulých rokoch významnú rolu nielen pri šírení konšpiračných naratívov, ale zároveň poslužil ako užitočný nástroj slúžiaci na náborovanie nových sympatizantov pravicového extrémizmu a mobilizáciu, ktorá sa zo sociálnych sietí presunula aj do fyzického prostredia. Internet a sociálne médiá poskytujú priestor pre šírenie nenávistných nálad a nepravdivých informácií za účelom pobúriť, vtiahnuť do konšpiračného videnia sveta a vyprovokovať reakciu, čo z nich robí vysoko participatívne nástroje priamym aj nepriamym zapájaním online používateľov do procesu nielen prijímania, ale aj šírenia a tvorby extrémnych myšlienok. **Nenávistné prejavy a provokácie sú základnými súčasťami stratégie nenásilných prejavov pravicového extrémizmu¹⁴**, čo z nich robí o to problematickejšiu súčasť extrémistického spektra, pretože aktívne šíri obavy a neistoty medzi prijímateľmi takéhoto obsahu, presadzuje čierno-biele videnia sveta, usiluje sa o diskreditáciu politických oponentov, podkopávanie dôvery v demokratické inštitúcie a vyprovokovanie neprimeraných reakcií svojich oponentov.

Nielen vo svete, ale aj v SR je všeobecne známym trendom využívanie sociálnych sietí PEX subjektami za účelom komunikácie a organizácie¹⁵. **Facebook a Telegram sú dôležitými komunikačnými kanálmi extrémistických subjektov a ich sympatizantov v SR, ktoré vzhľadom na obsah, ktorý šíria, spadajú predovšetkým do pravicového extrémistického spektra.** Je dôležité podotknúť, že kým Facebook, ako platforma, je pevne etablovaná medzi slovenskými prívržencami pravicového extrémizmu už celú dekádu, Telegram je pomerne novou platformou, ktorá sa donedávna tešila úspechu najmä medzi extrémistami v západných krajinách. Zatiaľ čo PEX subjekty šíria prostredníctvom Facebooku svoje odkazy a myšlienky najmä širším vrstvám obyvateľstva, Telegram je podstatne extrémnejší z povahy obsahu aj jazyka, pričom samotná moderácia zo strany Telegramu je značne obmedzená, čo zvyšuje pravdepodobnosť na zdieľanie ilegálneho extrémistického obsahu¹⁶, čo môže v konečnom dôsledku viesť k zahájeniu procesu radikalizácie u jednotlivcov vystavovaných takémuto obsahu.

Spravodajské služby SR potvrdzujú, že v hodnotenom období práve online priestor zohrával dôležitú úlohu pri šírení PEX naratívov a mobilizácii sympatizantov. Údajnú

¹⁴ RAN. *Between extremism and freedom of expression. 2021* a RAN. *Lone Actors In Digital Environments. 2021*, s.8. Na problematiku nenávistných prejavov a ich čoraz väčšieho vplyvu na atmosféru v spoločnosti poukazuje aj DigiQ. *Správa za rok 2021. 2021*. Zároveň upozorňuje, že jedným z najväčších rizík je, že sa tieto nenávistné prejavy postupne presunú zo sociálnych sietí do offline priestoru, ako aj do vnútra medziľudských vzťahov.

¹⁵ ISD. *Extrémizmus v online priestore na Slovensku. Aktéri, témy, platformy a stratégie. 2021*, s. 20. O organizovaní aktivít jednotlivcov a skupín s extrémistickou ideológiou hovoria nielen viaceré odborné štúdie RAN, ISD, Commission for Countering Extremism, ale aj monitorovacie výstupy jednotlivých štátov.

¹⁶ Práve „zvýšená popularita Telegramu vyvoláva otázky o potenciáli pre vystavenie sa extrémistickému obsahu“ (ISD. *Extrémizmus v online priestore. 2021*, s. 22). Komunikačná platforma Telegram naberá v SR na sile s jasným presahom na cezhraničné pôsobenie extrémnych ideológií. V auguste 2021 mal jeden Telegramový kanál v priemere 702 sledovateľov. Keďže aplikácia Telegram obsahuje funkcie na posielanie správ, jeho používatelia dostávajú upozornenia o nových správach na kanáli, kým si nezmenia predvolené nastavenia, čo môže zvýšiť riziko radikalizácie sledovateľov kanála, keďže existuje väčšia pravdepodobnosť, že budú vystavení extrémistickému obsahu.

anonymitu poskytovanú online priestorom využívali na šírenie radikálnejších myšlienok nielen oficiálne PEX subjekty, ale aj jednotlivci, pričom samotná prezentácia týchto myšlienok bola založená na nepravdivých informáciách a konšpiračných teóriách.

PEX subjekty využívali konšpiračné naratívy ako nástroje na náborovanie a presadzovanie svojich radikálnych myšlienok¹⁷. Ako sme mali možnosť sledovať počas pandémie vírusu COVID-19, pravicový extrémizmus sa preukázal ako účinný pri šírení konšpiračných naratívov zameraných na konkrétnych jednotlivcov alebo skupiny obyvateľstva, ktoré priamo obviňoval zo zodpovednosti za negatívne dosahy pandémie na spoločnosť. V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť, že kým bol spočiatku odpor voči protipandemickým opatreniam využívaný subjektami s extrémistickým zmýšľaním primárne na cielenie svojich nenávistných prejavov proti určitým skupinám ľudí (etnickým, náboženským, národnostným), neskôr bol využívaný aj politickými subjektmi na zintenzívnenie politického boja s cieľom dosiahnuť predčasné voľby a to aj bez priamej väzby na extrémistické zmýšľanie.

Protestné zhromaždenia, v sledovanom období, boli taktiež koordinované prostredníctvom sociálnych sietí. Práve **sociálne siete poslúžili na mobilizáciu¹⁸ protestujúcich, prostredníctvom ktorých boli účastníkom distribuované nielen logistické informácie o tom, kde, kedy a ako sa majú dostaviť na protest, ale slúžili aj na zdieľanie a šírenie dezinformácií týkajúcich sa pandémie a ochorenia COVID-19.** Tieto zhromaždenia¹⁹ boli zároveň priestorom pre predstaviteľov pravicových zoskupení na získanie podporovateľov, a to najmä zneužitím témy pandémie v ich populistických a demagogických prejavoch, výsledkom čoho boli protesty v rôznych častiach SR namierené proti predstaviteľom vlády SR, prezidentke SR a zákonodarnému zboru.

Štúdia ISD (2021:5), ktorá prezentuje výsledky slovenského online extrémistického prostredia poukázala na náborovacie techniky PEX subjektov na sociálnej sieti Facebook, kde sa **súkromné extrémistické skupiny snažia získavať nových členov z otvorených facebookových skupín.** Je im to umožňované skutočnosťou, že uzavreté skupiny nie sú aktívne monitorované, čo jednotlivcom umožňuje slobodnejšie šíriť extrémistický, nenávistný a násilný obsah s potenciálom radikalizovať ostatných používateľov konkrétnych sociálnych médií.

Podľa odborníkov zo Siete EÚ na zvyšovanie povedomia o radikalizácii²⁰ (z anglického jazyka Radicalisation Awareness Network) sú konšpiračné naratívy emočne stimulujúce a posilňujúce, poskytujúce hotové riešenia, v rámci ktorých je badateľný značný prienik s extrémizmom. Hoci **samotná viera v konšpiračné teórie nie je sama o sebe dostačujúca na to, aby sa jednotlivci**

¹⁷ RAN. *Conspiracy theories and right-wing extremism – Insights and recommendations for P/CVE*. 2021, s. 4.

¹⁸ Na fakt, že sociálne siete už dlhodobo vytvárajú podmienky na mobilizáciu extrémistických aktérov a koordináciu rôznych aktivít, vrátane protestov a to nielen v SR, ale aj v prevažnej väčšine demokratických krajín sveta upozorňuje Commission for Countering Extremism. *COVID-19, Disinformation and Hateful Extremism*. 2021.

¹⁹ ISD (2021:16) Jedným z cieľov PEX subjektov bola snaha o prehĺbenie dojmu polarizácie v slovenskej spoločnosti. Príspevky na sociálnych sieťach vyzývali verejnosť na účasť na protivládnych protestoch, pričom často obsahovali nenávistné prejavy voči vláde ako aj menšinám. Taktiež vyzývali na podniknutie krokov s cieľom „eliminovať politických pedofilov“ alebo „eliminovať liberálny vizuálny smog v uliciach Bratislavy“.

²⁰ RAN. *The Impact of Conspiracy Narratives on Violent RWE and LWE Narratives*. 2021, s. 2-3.

stal páchatel'om extrémistickej trestnej činnosti, konšpiračné naratívy sú v krízových situáciách (ktorou pandémie vírusu COVID-19 rozhodne bola) často využívané PEX subjektami na šírenie obsahu a ideí, ktoré sú ako celok nebezpečné práve tým, že oživujú extrémistický svetonázor a skreslené, veľmi jednoduché videnie sveta v rámci ktorého samostatne, alebo v kombinácii využívajú nasledujúce indikátory: a) *jedna skupina je nadradená druhej* (nadradenosť verzus menejcennosť); b) *jedna skupina je napadnutá druhou* (bezprostredná hrozba); c) *hrozba má apokalyptickú povahu* (existenčná hrozba)²¹.

3. ŠPORT, SKUPINOVÁ IDENTITA A EXTRÉMISTICKÁ RADIKALIZÁCIA

Prirodzenou súčasťou dospievania jedinca je oslabovanie vplyvu rodičov, odkláňanie sa od autorít a nadväzovanie sociálnych kontaktov s rovesníkmi s rovnakými záujmami. Z tohto hľadiska však môžu rovesníci pôsobiť na osobnosť jednotlivca nielen pozitívne, ale aj negatívne²². Mnohí adolescenti a mladí ľudia dobrovoľne vstupujú do rovesníckych skupín s prvkami extrémistických ideológií prostredníctvom sociálnych väzieb takpovediac „náhodou“ bez toho, aby sami vyznávali extrémne ideológie, avšak aj na základe rozličných motivácií²³. Medzi ne, okrem ideologického príklonu, subjektívneho vnímania vyššie spomínaných „hrozieb“, extrémnej rétoriky, či hodnotového systému rodinného prostredia jednotlivca, patrí aj hľadanie vlastnej identity, ako aj osobné aspirácie nájsť rešpekt a uznanie v rámci skupiny²⁴. Štúdie zamerané na pôsobenie násilnej pravicovej propagandy na kognitívne vnímanie jednotlivcov poukázali, že **dlhodobým vystavovaním násilným ideologickým materiálom, náborovaním a negatívnemu pôsobeniu sociálno-psychologických javov** (ako napr. ohrozenie sociálnej identity, existenčná hrozba) **môže dôjsť k zníženiu kognitívnych schopností, čo môže v konečnom dôsledku predstavovať rizikový radikalizačný faktor.**

Súčasťou strategickej komunikácie extrémistických subjektov je pritiahnuť pozornosť verejnosti, ale najmä zraniteľných jednotlivcov, ktorí sú pod vplyvom presvedčania, manipulácie, či nátlaku ochotní podporiť ich ideológiu. Nadobudnutie presvedčenia a pocitu

²¹ Tamtiež.

²² Centrum vedecko-technických informácií SR. *Pohľad žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu, xenofóbie, rasizmu, diskriminácie a na subkultúry mládeže*. 2021, s.16. Dostupný na internete: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//prevencia/extremizmus_ziaci-2021-_publikacia.pdf. V rámci toho výskumu bolo poukázané, že „*ak sa dospievajúci človek začne stretávať s rovesníkmi, ktorí si osvojili extrémistické názory, je možné, že podľahne ich vplyvu a preberie ich názory, postoje aj vzorce správania. Motívom začlenenia sa do takejto skupiny môže byť strach z výsmechu, odmietnutia, ale i lojalita, obdiv a rozptýlenie zodpovednosti za spáchané činy. Na otázku, či majú respondenti kamarátov, ktorí patria k extrémistom, odpovedalo kladne 22,5 % žiakov základných a stredných škôl*“.

²³ American Enterprise Institute. *Tackling Terrorists' Exploitation of Youth*. 2019. Dostupný na internete: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/05/report/tackling-terrorists-exploitation-of-youth/Tackling-Terrorists-Exploitation-of-Youth.pdf>.

²⁴ Troian, J., Tecmen, A., Kaya, A. *Youth Extremism as a Response to Global Threats?* 2021. Autori stručne zhŕňajú doterajšie vedecké zistenia, že zapájanie sa do aktivít násilného extrémizmu nie je ako také striktné späť so sociálno-kultúrnymi alebo psycho-patologickými faktormi jednotlivca, ale je výsledkom kombinácie troch skupín faktorov: a) počet členov skupiny, ktorí sa zapájajú do násilných extrémistických aktivít; b) relatívne vysoká frekvencia vystavovania sa ideológiám legitimizujúcim násilie; c) motivácia dosiahnuť vo svojom živote „zmysluplný cieľ“.

spolupatričnosti je možné nielen v online prostredí (napr. na rôznych fórach), ale aj v reálnom (offline) živote. Športoviská poskytujú bezpečný priestor na zdieľanie zážitkov a emócií, môžu byť však aj centrom náborovania, skupinovej propagandy, ale aj násilia²⁵. Futbalové násilie je dlhoročnou súčasťou prezentácie jednotlivcov inklinujúcich k pravicovému extrémizmu ako v SR, tak aj v zahraničí. Napriek pandémie vírusu COVID-19, **slovenské radikálne futbalové fanúšikovské zoskupenia** (tzv. hooligans), ktoré spravidla ideovo inklinujú k PEX ideológii, **pokračovali v udržiavaní bojových schopností svojich členov** tzv. tvrdého jadra hooligans. Nielen fyzické násilie, ale aj verbálne sa prejavilo napríklad účasťou chuligánskych skupín na protestných zhromaždeniach naprieč EÚ.

Na inklináciu členov hooligans k násiliu poukazuje aj propagovanie, prípadne v niektorých prípadoch priame zapájanie sa do podujatí organizovaných v rámci športu zmiešaných bojových umeníach (MMA). Napriek tomu, že šport môže byť zneužívaný extrémistami ako nástroj na náborovanie nových členov, aktivity slovenských členov hooligans zoskupení ako profesionálnych bojovníkov MMA je skôr možné prirovnať k snahe o pútanie pozornosti aktívnym pôsobením v online priestore a štylizovaním sa do pozícií tzv. „influencerov“ ako vzory najmä pre mladých ľudí. **Ako riziko sa javí zahraničný trend niektorých MMA klubov otvorene sa hlásiť ku krajne pravicovým postojom**²⁶.

4. PREJAVY EXTRÉMIZMU V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ

Podľa výsledkov dlhodobých skúmaní Centra vedecko-technických informácií SR (CVTI) **za posledné roky výrazne stúpol počet žiakov základných a stredných škôl, ktorí sa s extrémizmom a jeho prejavmi stretli nielen na internete a sociálnych sieťach, ale aj v škole, rovesníckej skupine a doma**. Kým v rokoch 2016 až 2018 boli najčastejším zdrojom takýchto skúseností televízia a médiá (v priemere 32,2 %), v rokoch 2019 až 2021 sa ním primárne stali internet a sociálne siete (v priemere 48,7 %). CVTI (2021:19) ďalej uvádza, že *„šírenie myšlienok extrémizmu sa vo veľkej miere prenieslo do virtuálneho sveta, kde sú jeho autori anonymní a zároveň môžu ovplyvniť omnoho viac osôb ako v reálnom svete, kde by mohli byť za propagáciu tohto spoločensky nežiaduceho javu potrestaní“*.

Na prítomnosť extrémizmu a jeho rôznych foriem prejavov upozornil aj prieskum zameraný na prítomnosť sociálno-patologických javov na slovenských školách (2021), z ktorého vyplynulo, že **verbálne prejavy nenávisti vo forme posmeškov a verbálnych útokov na spolužiakov pre príslušnosť k inej rase, etniku alebo pre inú „odlišnosť“ boli podľa riaditeľov škôl prítomné na 13,6 % opýtaných základných a stredných školách**. Výskum CVTI však pracoval s odpoveďami samotných žiakov, ktorí až v 43,4 % odpovedí uviedli, že sa ich spolužiaci negatívne vyjadrovali o rase, národe a etnických skupinách. Čo sa týka vizuálnych prejavov v podobe oblečenia (tričká a mikiny) s extrémistickou symbolikou, 8,7 % škôl

²⁵ Rieger, D. a spol. *Dealing with the dark side*. 2019; RAN. *Grooming for terror – Manipulation and Terror*. 2019.

²⁶ RAN. *The role of sports in violent right-wing extremist radicalisation and P/CVE*. 2021, s.4.

identifikovalo ich prítomnosť, v porovnaní s 13 % odpovedí samotných žiakov, ktorí na svojich spolužiakoch videli takéto oblečenie²⁷. Zároveň častejšie u svojich spolužiakov videli nielen oblečenie, ale aj symboly propagujúce rasizmus, rôzne nebezpečné veci, zažili propagovanie extrémistických tlačovín a aktivít, prípadne sa na nich aj zúčastnili. CVTI v závere konštatovalo, že sa chlapci v triednych kolektívach častejšie stretávali s agresívnym správaním spojeným s prejavmi extrémizmu než dievčatá.

5. OBETE TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU

Extrémistické útoky sú najčastejšie namierené proti určitej osobe alebo proti neurčitému okruhu osôb **pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť** ku konkrétnej skupine osôb, charakteristickej individuálne neovplyvniteľnými faktormi, ako sú napríklad rasa, národ, farba pleti, sexuálna orientácia, alebo individuálne ovplyvniteľnými faktormi, ako sú napríklad politické presvedčenie, či náboženské vyznanie.

Najčastejšími obetami extrémistických útokov vo fyzickom svete boli v hodnotenom období príslušníci rómskeho etnika, zatiaľ čo najčastejšími cieľmi extrémistických útokov vo virtuálnom priestore boli príslušníci židovského etnika.

Vo všeobecnosti možno v priemere rokov 2020 a 2021 konštatovať, že extrémistické útoky boli najčastejšie namierené²⁸ proti Rómom (43,1 %), Židom (27,7 %), cudzincom a migrantom, vrátane farby pleti (12,7 %), proti Moslimom a pre náboženskú príslušnosť k islamu (5,5 %) a proti skupine osôb pre ich skutočnú alebo domnelú sexuálnu orientáciu (4,9 %).

6. NOVÉ TRENDY A VÝZVY

Pravicové extrémistické hnutia nabierajú na sile a rôznorodosti nielen doma, ale aj v zahraničí. Znepokojenie vyvoláva fakt, že v zahraničí tieto nové ideológie nachádzajú odozvu predovšetkým u mladej generácie, a to najmä vďaka ich propagande sofistikovane šírenej vo virtuálnom priestore. Výzvou teda aj pre SR je potreba posilnenia ochrany maloletých v online priestore, podpora kritického myslenia a odolnosti voči extrémnym ideológiám.

Medzi nové extrémistické trendy možno s určitosťou zaradiť subkultúru **incel** (z anglického Involuntary Celibate – nedobrovoľný celibát), ktorej členskú základňu tvoria v drvivej väčšine muži, ktorí nedobrovoľne dodržiavajú celibát a súčasne vyjadrujú frustráciu, extrémny odpor a hnev voči ženám odmietajúcim mať s nimi konsenzuálny pohlavný styk, ako aj voči ženám,

²⁷ Odbor prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra SR realizoval *dotazníkový prieskum zameraný na prítomnosť sociálno-patologických javov na slovenských školách v šk. roku 2019–20 (2021)*, ktorý prezentuje vnímanie a odpovede jednotlivých negatívnych javov riaditeľmi základných a stredných škôl. CVTI (2021) *Pohľad žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu, xenofóbie, rasizmu, diskriminácie a na subkultúry mládeže* poukazuje na pohľady mladých ľudí na prejavy extrémizmu, xenofóbie, rasizmu a diskriminácie na základe osobných skúseností žiakov základných a stredných škôl.

²⁸ Celková štatistika NAKA P PZ extrémistických útokov proti určitej osobe alebo proti neurčitému okruhu osôb.

ktoré sami nedokážu osloviť. Spoločným znakom je snaha o absolútnu mužskú nadvládu, ako aj diskusia členov hnutia s obzvlášť mizogýnnym, dehumanizačným a násilným obsahom, a to najmä v online priestore, ktorý však môže prerásť do fyzického násilia a masových útokov²⁹, ako aj čiastočné ovplyvnenie akcelerationizmom ako nástrojom/metódou na zničenie spoločnosti vo veľkom meradle.

Ďalším online hnutím je **akcelerationizmus**, príznačný najčastejšie propagáciou násilného presadzovania extrémne pravicovej ideológie ako súčasť systému bielej nadradenosti. Akcelerationizmus vychádzajúci z hnutia presadzujúceho nadradenosť bielej rasy považuje modernú spoločnosť za neudržateľnú a verí, že by mal byť násilne vyvolaný jej kolaps s cieľom vybudovať novú spoločnosť založenú na etno-nacionalizme. Najvýraznejším znakom akcelerationizmu je presvedčenie, že násilie je jediná cesta ako dosiahnuť stanovené politické ciele, pričom jeho predstavitelia vyzývajú k teroristickým útokom s cieľom destabilizovať súčasnú spoločnosť, vyvolať rasovú vojnu, potrestať bielych ľudí, ktorí páchajú zradu voči svojej rase a znefunkčniť demokratické vlády. Obzvlášť nebezpečným je vystavovanie sa radikálnemu obsahu na platformách od veľmi mladého veku. Zdieľaný obsah v četovacích miestnostiach je silne rasistický, antisemitský.

Pomerne dobre etablovaní v zahraničí sú **Suverénni občania**. Ide o heterogénne a neštruktúrované hnutie tvorené skupinami a jednotlivcami s rôznym stupňom ideologického presvedčenia, prípadne ideologickej príslušnosti, pričom ich zjednocujúcim prvkom je odmietanie legitimacy a zákonnosti orgánov štátnej moci a samosprávy v danej krajine.³⁰

7. ZÁVER

Tento dokument predstavuje prierez extrémistickej aktivity na území SR a presah cezhraničných vplyvov v hodnotených rokoch 2020 a 2021. Jeho neoddeliteľnou súčasťou je **Príloha č. 1**, ktorá obsahuje stručné zhrnutie plnenia čiastkových cieľov koncepcie jednotlivými subjektami a **Príloha č. 2**, ktorá je aktualizáciou úloh koncepcie, ktoré zároveň nahrádza, a ktoré budú predmetom hodnotenia v rámci nadchádzajúcej Monitorovacej správy o stave extrémizmu v SR spracovanej Výborom pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie za obdobie rokov 2022 a 2023.

Nielen týmito aktivitami, ale aj uvedomelým celospoločenským prístupom štátnych inštitúcií a občianskej spoločnosti je potrebné spolupracovať na priblížení sa k hlavnému cieľu koncepcie: *presadzovať, obhajovať a brániť demokratický právny štát, jeho základné hodnoty a atribúty a*

²⁹ Napríklad útok na chodcov dodávkou z roku 2018 z Toronta; strelecký útok v Arizone z roku 2020, či z anglického mesta Plymouth z roku 2021.

³⁰ Predchodcami hnutia Suverénni občania boli viaceré hnutia zo Spojených štátov amerických, ktoré sa aktívne a systematicky pripravovali na stav núdze/krízy a možný rozklad sociálneho a politického usporiadania krajiny k tzv. survivalismu. Išlo o americké hnutia Tax Protesters (presadzujúce neústavnosť výberu daní), Militias a Posse Comitatus, ktoré inklinovali k pravicovému extrémizmu a otvorene hlásali potrebu boja proti „tyranii“ americkej federálnej vlády. Časť týchto hnutí boli ozbrojené skupiny ochotné otvorene vykonať násilný akt voči americkým štátnym inštitúciám, pričom bola prítomná inklinácia k pravicovému extrémizmu s prvkami antisemitizmu a rasovej nenávisti.

apelovať na vytváranie silného demokratického a politického prostredia odmietajúceho akékoľvek prejavy extrémizmu a nenávistných prejavov založených na národnostnej, rasovej, etnickej, náboženskej alebo inej neznášanlivosti, nakoľko uvedomenie si rizika plynúceho z globálnych a regionálnych hrozieb, z nárastu a udomácnovania nenávistného diskurzu v spoločnosti, či zo silnejúcich nacionalistických nálad je obzvlášť dôležité.